

2013 november Ról-ról

Mélyi József: Capa bőre (Robert Capa: A Játékos című kiállítás 2014. január 12-ig látható a Magyar Nemzeti Múzeumban.)

Erőltetett cím, nem lenne szabad így kezdeni, a poén kedvéért kényszerpályára küldeni egy cikket. Nem lenne szabad, de az is jelez valamit, hogy mégis megteszem. Egyrészt a cím jelentésteli, s ezt nem is nagyon kell magyarázni: Robert Capáról mostanában sok bőrt lehúztak. Másrészt a címadás átvitt értelemben jelzi azt a csapdahelyzetet, amelybe magunkat Capával kapcsolatban manővereztük. Mi: múzeum, fotószakma, közönség egyaránt. Jelzi azt, hogy kényszerpályára kerültünk, amelynek ez a kiállítás nem a kezdete és korántsem a vége.

Először a Capa bőréről. Mintha ugyanis kicsit sűrűn követnék egymást a Capa-kiállítások. A századik évforduló sok mindent megmagyaráz, de mégis: az új évezredben a nagy retrospektív Ludwig-tárlat mellett – amely aztán különböző variációkban több vidéki városban is megfordult – az Ernst Múzeumban, a Magyar Nemzeti Galériában, a Szépművészeti Múzeumban és a kecskeméti Magyar Fotográfiai Múzeumban jelentek meg a XX. század egyik legkiemelkedőbb sajtófotósának képei, hol egyéni kiállításon, hol egy-egy csoportos tárlat központi elemeiként. Capa mintha hazatalált volna, s kicsit most úgy jár, mint minden nagy magyar hazatérő – nevét zászlóra tűzzük, körbehordozzuk, intézményt nevezünk el róla; nyilván Capa sem kerül majd el Puskás Öcsi sorsát, és majd egy gyenge iskola névadójaként és egy rossz szobor modelljeként végzi.

A lenyűzött bőrnél sokkal több rétege van azonban a csapdahelyzetnek. Robert Capa ugyanis mindenre alkalmasnak tűnik, ha a kiállítás címéhez illesztjük a poént, akkor olyan, mint egy jolly joker. Mindenekelőtt itt van a nagy név csapdája, a marketing kényszerpályája. Robert Capa neve elsősorban márkavédjegy, amely kihasználásra csábít, mint egy népszerű filmszínész neve, úgy hozza be a közönséget; nincs múzeum, amely ennek ellen tudna állni. Még akkor sem, ha nincs éppen különösebb mondanivalója Capáról, az újabb kutatások nem derítették ki semmit, csak éppen kell a bevétel. Ehhez a múzeumi kényszerpályához szorosan kapcsolódik egy második csapda, a sajtófotóé. Annak ellenére, hogy a World Press Photo évenkénti szemléje – amelyen minden évben szinte minden képpel kapcsolatban az az érzésünk támadhat, hogy tavaly már láttuk – mindig biztos látogatatszámokat produkál, a sajtófotó aranykorát rég magunk mögött hagytuk. Ez a kor nagyjából a húszas évek elejétől a hetvenes évek elejéig tartott – középpontjában pedig a sajtófotós mint hős állt. Ennek a hőstípusnak, aki lehet kalandor, szerencsejátékos vagy meggyőződéses baloldali, a legmitikusabb megtestesítője volt Robert Capa, akinek mítosza leginkább a korán elhunyt filmcsillagokéra emlékeztet. A fotográfia James Deanje, akinek minden tekerics filmje aranyat ér. Nehéz ellenállni a sajtófotó csábításának, különösen a Nemzeti Múzeumban, hiszen ez már maga a történelem.

A név és a műfaj csapdája nem feltétlenül helyspecifikus, annál inkább annak tűnik a fotográfia hazai kényszerpályája. A csapda gyökere a dicső múltban keresendő, amelyet még mindig Kincses Károly hosszú évekkal ezelőtti címadása ír körül a legjobban: *Made in Hungary – Akik elmentek / akik maradtak*. Nincs csábítóbb a nagy nevek repatriálásánál, s mindez elsőre sokkal egyszerűbbnek tűnik, mint az itthon maradtak (többek között Pécsi József, Escher Károly vagy Balogh Rudolf) hosszadalmas és munkás nemzetköziesítése. Kincses már több mint két évtizede próbálkozik az egyensúlyozással, de hosszú távon is úgy tűnik, a már kivívott hírnév egyben kényszerpályát jelent. A korán kivándorolt és külföldön leginkább a két világháború között nevet szerzett fotográfusok névsora markánsan meghatározza a magyar fotográfia kétezres évekbeli programját, illetve helyzetét a vizuális művészetek többi ága mellett. A fotográfia ugyanis a kilencvenes évek elejének robbanásszerű átalakulásai után az utóbbi négy-öt évben épp a nagy nevek mentén kezdett újabb nagy léptékű intézményi átalakulásba – ennek zászlóshajója Robert Capa. Az ő neve esetében a kényszerpálya kezdetét az a csaknem öt évvel ezelőtt lebonyolított vásárlás jelenti, amelynek keretében a magyar állam 300 millió forintot fizetett a New York-i International Center of Photographynek a fotográfus csaknem ezer képe fejében. A megállapodás értelmét egy hazai ICP-filiále alapítása adta volna, végül ez elmaradt. Maradtak nekünk a képek, amelyek meglepő módon a Nemzeti Múzeumban kaptak helyet, s azóta szinte kényszerítő erővel kívánkoznak bemutatásra.

Tulajdonképpen tehát a mostani Capa-kiállítás négy kényszerpálya – marketing, sajtófotó, magyar fotó, Capa-anyag – metszéspontjában helyezkedik el, ennek ellenére nem tűnik erőltetettnek. Talán azért nem, mert egyértelműen a fiatalabb korosztályra fókuszál, s ezt nem is nagyon rejti véka alá. „Capa, ahogy még sohasem láttad” – ez egy fiataloknak szóló reklám kulcsmondata. Egyébként is a tárlat tagolása olyan, mint egy művészetről szóló ifjúsági ismeretterjesztő albumé: nincsenek szigorú fogalmi határvonalak, minden lehetséges minden mellett – a rendezőelv hol életrajzi, hol tematikus, hol pedig inkább a motívum vagy a híresség mértéke számít. A rendezői alapelv szerint a tárlat „problémacentrikus” lenne, szerintem az „ifjúsági” jellegből fakadóan a kiállítás inkább tekinthető problémamentesnek. Ugyanis nem annyira fontosak az egyes történelmi helyszínek, inkább Capa fotográfusi credója kerül előtérbe. Nem annyira lényeges a mítosza, inkább a munkamódszeréről tudunk meg többet.

Leginkább persze maga a cím és benne a Játékos (angolul Gambler, azaz inkább szerencsejátékos) fogalma az, ami a korábbiakhoz képest súlytalanabbá teszi Capát. Azt a fotóst, akinek a munkásságában valószínűleg egyforma súllyal játszott szerepet az elkötelezettség és a kalandvágy. Most erősen ez utóbbi felé billen a mérleg nyelve, figyelmen kívül hagyva azt a tényt, hogy Capát csaknem minden megbízása során sokkal inkább érdekelte az általa megörökített cselekmények lényege. Tehát kamerájával nem a tények pusztá megmutatására fókuszált, hanem – tökéletesen ismerve a tömegmédiák akár korszakokon is átnyúló hatásmechanizmusát – mindenképpen vissza akart valamit adni a dolgok jelentéséből is. Valószínűleg ebben rejlik képeinek, sorozatainak legfontosabb értéke, amely kortól függetlenül is kiolvasható munkáiból. „A tartalmi mondandó nem válik el a látványtól; az ismert Capa-képeket a kreatív, történelmi koncepció értelmezi át” – írják a rendezők. Azt gondolom, hogy az egyes motívumok néha anakronisztikus egymás mellé helyezése felülírja s egyben ellaposítja ezt a gondolatot. Amikor egymás mellé kerül a beszédet mondó Trockij és a beszédet mondó De Gaulle, akkor a tartalom eloldódik a látványtól; kontextusukból kibontva pusztán két politikust látunk a XX. századból. Ugyanígy, amikor *A milicista halála* mint híres kép kerül az Omaha Beach mellé, akkor ebből csak a XX. század ikonikus fotóinak hatásmechanizmusára asszociálhat a néző, nem pedig az akkor és ott kontextusára.

A kiállítás nem esik bele abba a hibába, hogy Capa magyarságát túlhangsúlyozza. Ha egy külföldi szemével próbálnám nézni az életművet, ez nehezen is lenne követhető. A párizsi

Bibliothèque Nationale által koncipiált és a berlini Martin-Gropius-Bauban 2005-ben megrendezett Capa-retrospektív anyagában például gyakorlatilag csupán egy rövidke falszakaszon utaltak, s ott is csupán egy félmondattal, Capa magyar származására. Capa fotóiban nincs nyoma magyaros iskolázottságnak, nincs olyan téma, amelyet Magyarországról vitt volna magával, nem valószínű, hogy a születési helyéhez kötődő motívumokat érdemes volna felkutatni az életműben. A kiállítások sorából inkább az rajzolódik ki, hogy Capa valamennyi lakóhelyéhez gyorsan idomult, s legfeljebb némi nosztalgiával emlékezett gyermekora helyszínére. Ennek ellenére talán éppen e kiállítás keretében nyílt volna alkalom Capa háború utáni, viszonylag hosszabb budapesti látogatásának alaposabb feldolgozására.

A kiállítás legfontosabb jellemzőjeként a jól ismert fényképek, vetített képek és kevésbé ismerős dokumentumok mellett elsősorban a tárgyak és enteriőrök maradnak majd meg. Például rögtön az első kép előtt egy teljesen okafogyottnak tűnő kis korlát, amelynek funkciója nincs, talán csak valamilyen száz évvel ezelőtti hangulatot próbál varázsolni a több mint 150 éves falak közé. Az enteriőrök és kiegészítő tárgyak értelme így hullámszik végig a kiállításon, hol indokolhatóan, hol szinte érthetetlenül. A második terem előhívó berendezései között jól vissza lehet helyezkedni a múltba, utána az elszeparált hangkulissza viszont egy táblával vagy egy fülhallgatóval megoldható lett volna. Kicsit úgy tűnik, mintha a Nemzeti Múzeum nem lenne igazán jártas ezen a területen – mindig az motoszkál a kritikus néző fejében, hogy a Petőfi Irodalmi Múzeumban az elmúlt időkben ugyanezt a műfajt mennyivel sikeresebben és hatásosabban művelik. A fürdőkád, az írógép, a gyerekkori tárgyak ugyanis ilyen formában tényleg csak a múzeumpedagógiai foglalkozásokra valók, az életrajzi kontextust pedig egy dokumentumfilm is megteremthette volna. Mert így történt ez négy évvel ezelőtt a Páldi Livia által a Ludwig Múzeumban rendezett szikár, ugyanakkor átfogó és gondolatébresztő Capa-kiállításon, ahol egy hosszú filmanyag mutatta be azt, amit itt a rendezők installációkba foglalva próbáltak elmesélni.

Azt mondják még a kiállítás létrehozói, hogy a termék során keresztülvezetve, Capa, az ember és fotós lehetséges szerepeit bemutatva, a néző történeti válaszokat kaphat arra a kérdésre: „Mi volt Robert Capa?” Nem vagyok biztos benne, hogy valódi válaszok születhetnek, mert a kérdés ilyen formában talán megválaszolhatatlan. Pontosabban: éppen olyan kérdés, amelyet egy ifjúsági foglalkozáson lehet feltenni, s amelyre ezerféle válasz születhet. A Nemzeti Múzeum persze már magával a kérdéssel sokat tesz a fotó népszerűsítéséért, de úgy hiszem, ezen túl csak a koncentrált szakmai kutatómunka eredményeinek bemutatása igazolhatja, ha Capáról le akarnak húzni még egy bőrt.

Robert Capa: A Játékos című kiállítás 2014. január 12-ig látható a Magyar Nemzeti Múzeumban.

Kapcsolódó írások:

1. **Mélyi József: Sötét-világos angyal-ördög (A Robert Mapplethorpe műveiből rendezett kiállítás szeptember 30-ig látható a Ludwig Múzeumban.)** Korunk egyik legismertebb amerikai műkritikusa, Peter Schjeldahl húsz évvel ezelőtt...
2. **Mélyi József: Alibi és kerülőút (Hősök, királyok, szentek – a magyar történelem képei és emlékei. Magyar Nemzeti Galéria, 2012. január 3-tól augusztus 26-ig.)** Mindenki alibizik. Úgy tesz, mintha. A politikus úgy tesz, mintha...
3. **P. Szűcs Julianna: Kukucs (XXVIII. Magyar Sajtófotó-kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban, 2010. március 19. – május 2.)** Eltelt egy hét, és segédanyag nélkül élesen csak egyetlen képre...
4. **Mélyi József: Az arc mint léggömb (Tükör által homályosan. Arcok tegnap és ma. Kiállítás az Ernst Múzeumban, 2013. április 7-ig. Kurátor Gulyás Gábor.)** Nincs is ennél természetesebb kiállítás. Az emberi arc mint téma,...
5. **Mélyi József: Az olimpiai eszme és a magyar test (Gyorsabban, magasabbra, erősebben! A Magyar Nemzeti Galéria és a Magyar Sportmúzeum kiállítása a londoni olimpia tiszteletére.)** Olimpiák idején a sporthoz kapcsolódó nemzeti mítoszok mindig erőteljesebben jelennek...

Cimkék: Mélyi József